

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з
економічної теорії
на тему:

«Аналіз стану і тенденцій розвитку ринку страхових послуг»

Студентки 2 курсу групи МЕНМФ -21

Грушицької Ірини Сергіївної

Керівник д.с-г.н., професор Гайда Ю.І.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка:ECTS _____

План

Вступ

Розділ 1. Економічна необхідність та сутність страхового ринку

1.1.Необхідність, економічний зміст та розвиток ринку страхування.

1.2.Організаційна структура страхового ринку.

1.3.Державне регулювання страхової діяльності.

Розділ 2. Аналіз сучасного стану страхового ринку.

Розділ 3. Шляхи та перспективи розвитку страхового ринку.

3.1. Досвід функціонування страхових ринків зарубіжних країн.

3.2. Напрями підвищення ефективності страхової діяльності в ринковому середовищі.

Висновки

Список використаної літератури

Зміст

Вступ.....	4
Розділ 1. Економічна необхідність та сутність страхового ринку.....	6
1.1.Необхідність, економічний зміст та розвиток ринку страхування.....	6
1.2.Організаційна структура страхового ринку.....	7
1.3.Державне регулювання страхової діяльності.....	11
Розділ 2. Аналіз сучасного стану страхового ринку.....	14
Розділ 3. Шляхи та перспективи розвитку страхового ринку.....	22
3.1. Досвід функціонування страхових ринків зарубіжних країн.....	22
3.2. Напрями підвищення ефективності страхової діяльності в ринковому середовищі.....	24
Висновки.....	28
Список використаної літератури.....	30

Вступ

Український страховий ринок на сьогоднішній час стоїть на порозі послідовного інтегрування у світовий. Страхова галузь забезпечує дієву систему захисту майнових прав та інтересів всіх громадян і підприємств, сприяє економічній безпеці держави, а також регулює національну економіку. Відколи Україна стала незалежною, економічні й соціальні перетворення, що відбуваються в процесі державотворення, зумовили необхідність побудови надійної системи страхування, яка б стала надійним захистом для юридичних і фізичних осіб від матеріальних втрат, спричинених форс мажорними обставинами.

Система страхування впливає на економічну стабільність, зміцнення фінансової системи, реалізацію інвестиційних процесів і вирішення соціальних проблем. Страхування надає надійні гарантії відновлення порушених майнових прав та інтересів у випадках втрат, спричинених вогнем, стихійними лихами, техногенними аваріями, транспортними аваріями та іншими неочікуваними ситуаціями.

Обсяги страхових операцій зростають, незважаючи на труднощі становлення національного страхового ринку. Це спричинено тим, що в неринкових умовах господарювання відшкодування збитків здійснювалося державою за рахунок коштів бюджету. В Україні програма приватизації об'єктів державної власності спричинила необхідність страхового захисту нових власників майна від ризиків, що призводять до його втрат або пошкодження. В основному, за період незалежності України, створено законодавчу та нормативну базу страхування. Це дає можливість розбудовувати страховий ринок на засадах конкуренції і сприяє підвищенню якості надання страхових послуг.

Метою роботи є аналіз стану страхового ринку і тенденцій його розвитку. Щоб досягти поставленої мети при написанні курсової роботи, необхідно було вирішити низку завдань:

- з'ясувати економічну сутність страхового ринку та обґрунтувати його економічну необхідність;
- зробити аналіз структури та стану страхового ринку України;
- розглянути пропозиції щодо підвищення ефективності страхової діяльності в ринковому середовищі.

Об'єктом дослідження є страховий ринок України як суспільно-економічне явище у контексті політики його формування та фінансово-економічних наслідків.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, що виникають в процесі функціонування страхового ринку України та управління ним.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розглядається економічна необхідність та сутність страхового ринку. У другому розділі проводиться аналіз структури та стану страхового ринку, здійснюється оцінка політики його функціонування. У третьому розділі висвітлюються шляхи та перспективи розвитку страхового ринку.

Розділ 1. Економічна необхідність та сутність страхового ринку

1.1. Необхідність, економічний зміст та розвиток ринку страхування

Разом з соціально – економічними реформами в Україні почався розвиток страхового ринку. На даний час страхування єдина галузь економіки яка за останні роки має щорічний приріст обсягів наданих послуг. Сучасні технічний прогрес, екологічні і соціальні проблеми примножують ризики, яким піддаються суб'єкти економічних відносин у процесі своєї діяльності. При цьому держава практично перестала бути гарантом усунення наслідків різних надзвичайних подій, катастроф тощо.

Основною метою розвитку ринку страхування є збільшення рівня захисту майнових інтересів юридичних та фізичних осіб. Варто зауважити, що законодавством України передбачено, що компанії, які отримали ліцензію на проведення страхування життя, не мають права проводити загальні види страхування, і навпаки. Такий підхід характерний для багатьох західних країн. У країнах ЄС, наприклад, з 1982 року набрав чинності закон, що забороняє створення страхових компаній, які б одночасно діяли як на ринку страхування життя, так і на ринку загальних видів страхування [1, с. 56].

Місце та роль страхування в економіці зводяться до розгляду цього виду діяльності як стратегічного сектору економіки, оскільки страхування:

- дає можливість істотно знизити навантаження на витратну частину бюджетів різних рівнів;
- сприяє соціально-економічній стабільності в суспільстві;
- активізує розвиток підприємницької діяльності;
- є джерелом внутрішніх довгострокових інвестицій в економіку країни;
- сприяє збільшенню зайнятості населення на страховому ринку [2, с. 83-84].

Страхування це універсальний засіб страхового захисту усіх форм власності, прибутків і інших інтересів підприємств, організацій, фермерів, орендарів, громадян. В Україні даний вид діяльності набирає обертів та стрімко

зростає, проте рівень розвитку страхового ринку України є значно нижчим у порівнянні з розвиненими країнами ринкової економіки [3, с. 140].

Отже, метою розвитку страхового ринку є підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, формування ефективних ринкових механізмів залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку за рахунок забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг з урахуванням міжнародного досвіду, застосування сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.

1.2. Організаційна структура страхового ринку

Страховий ринок має внутрішню структурну будову та зовнішнє оточення. Внутрішня будова з одного боку, представлена суб'єктами страхового ринку, з іншого - страховими продуктами, що реалізуються. Зовнішнє оточення представлено ланками фінансової системи держави та сферою міжнародних фінансів, зв'язок з якими визначається за напрямками руху грошових потоків.

Внутрішня структурна будова страхового ринку за суб'єктами страхових відносин представлена трьома основними секторами:

- ✓ 1-й сектор - уповноважений орган державного нагляду за страховою діяльністю;
- ✓ 2-й сектор - структурні елементи страхового ринку - страховики страхувальники та об'єднання страховиків;
- ✓ 3-й сектор - елементи інфраструктури - страхові та не страхові посередники.

З прийняттям нової редакції Закону України "Про страхування" від 4 жовтня 2001 р., першим сектором страхового ринку є уповноважений орган та його органи на місцях.

Другий сектор структурної будови страхового ринку України представлений (рис. 1.1.):

- страховиками - страховими компаніями, перестраховиками у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, державних страхових компаній;

- страхувальниками ;
- юридичними особами, фізичними особами, фізичними особами, що займаються підприємницькою діяльністю;
- об'єднаннями страховиків ;
- страхові бюро, страхові пули, товариства взаємного страхування, спілки, асоціації та інші об'єднання страховиків.

Страховиками в Україні визнаються фінансові установи, які створені у відповідних формах (рис. 1.1.) та у встановленому порядку отримали ліцензію на здійснення страхової діяльності. Учасників страховика повинно бути не менше трьох. Страхова діяльність в Україні здійснюється виключно страховиками-резидентами України.

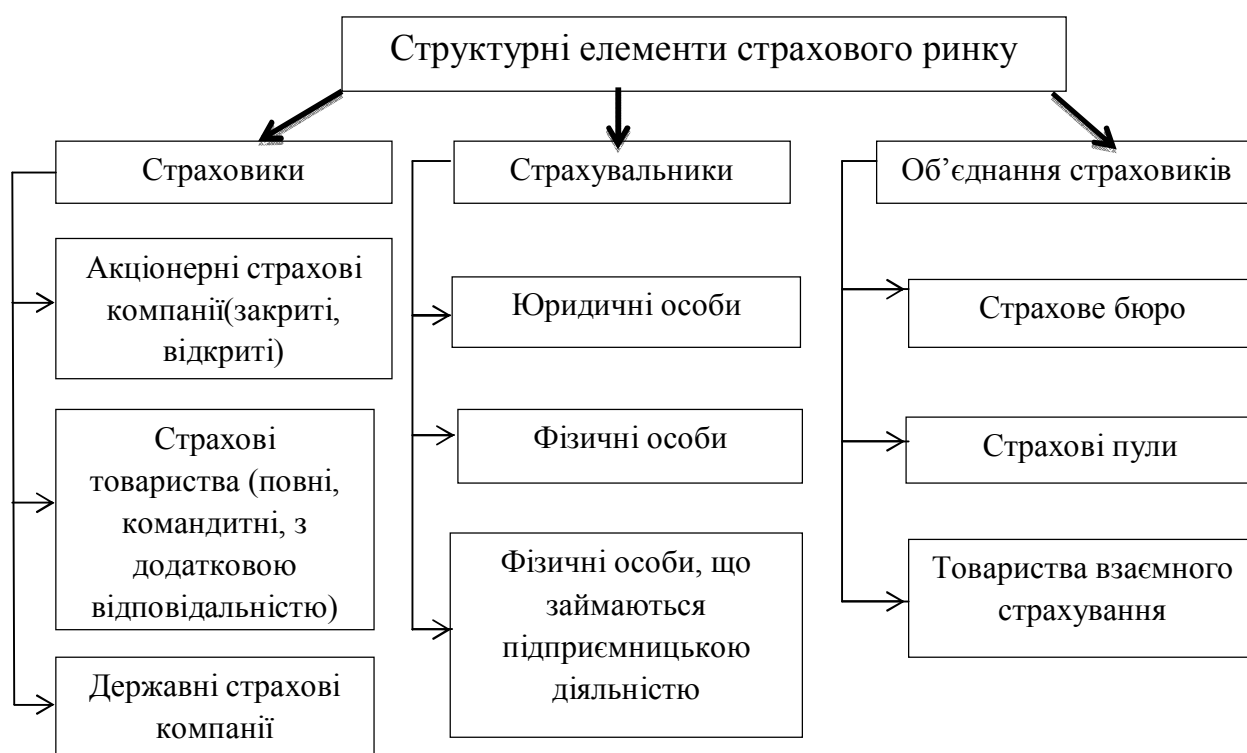


Рис. 1.1 Структурні елементи страхового ринку України

Третій сектор страхового ринку представлений елементами інфраструктури, до складу якої входять (рис. 1.2.):

- прямі посередники - страхові агенти, що діють від імені страхової компанії; страхові брокери, що діють від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник; перестрахові

брокери, що також діють від свого імені та на підставі брокерської угоди із страховиком, який має потребу у перестрахованні як перестраховальник ;

- непрямі посередники - ті, що професійно оцінюють страхові ризики (андеррайтер, сюрвеєр) та ті, що оцінюють страхові збитки (аварійний комісар, аджастер, диспашер);

- нестрахові посередники - виконують роботу другого напрямку[5, с. 13].



Рис. 1.2. Посередники страхового ринку

Об'єктом майнового страхування є рухоме та нерухоме майно юридичних і фізичних осіб. Нині в Україні найпоширеніші серед фізичних осіб страхування будівель, домашнього майна, транспортних засобів. Основна форма — добровільне страхування. Поступово розширюється майнове страхування у сфері приватного бізнесу.

Об'єкти особового страхування — це життя та здоров'я громадян. Видами особового страхування є змішане страхування життя (об'єктами виступають одночасно життя і здоров'я), страхування дітей, весільне страхування тощо. Особове страхування виконує дві функції: страхову та нагромаджувальну. Страхова функція передбачає відшкодування втрат у разі настання страхової події. Нагромаджувальна полягає в тому, що після закінчення строку дії страхового договору, застрахованому виплачується страхова сума. З окремих видів страхування сума страхових внесків менша від страхової суми. Це стає можливим завдяки використанню страховиком

отриманих страхових внесків на фінансовому ринку. Частина одержаних від цього доходів виділяється застрахованому.

У системі соціального страхування об'єктами страхування є працездатність і працевлаштування. Страхування працездатності здійснюється на випадок її постійної чи тимчасової втрати, а страхування працевлаштування — на випадок безробіття. Соціальне страхування має обов'язковий і добровільний характер. Обов'язкове страхування реалізується через загальнодержавні цільові фонди: пенсійний, соціального страхування, страхування на випадок безробіття. Функції страховика тут виконує держава в особі уповноважених органів, страхувальників — роботодавці й працюючі за наймом громадяни, застрахованими є громадяни. Страхове відшкодування здійснюється у формі пенсій — при повній чи частковій втраті працездатності; допомог — при тимчасовій втраті працездатності та при безробітті. Добровільне страхування здійснюється через недержавні та відомчі пенсійні фонди і має додатковий характер.

У медичному страхуванні об'єктом страхування є здоров'я громадян. Воно здійснюється на випадок хвороби чи травми як в обов'язковій, так і додатково в добровільній формі через державні та недержавні структури. Страхувальниками можуть бути: держава (з бюджету), підприємства, організації й установи та громадяни (за рахунок власних доходів). Страхове відшкодування здійснюється у формі оплати лікування.

У разі страхування відповідальності об'єктом є зобов'язання застрахованої особи виплатити відшкодування за завдані збитки третім особам. Найпоширеніший вид його — страхування громадянської відповідальності водіїв автотранспортних засобів. Крім того, об'єктом страхування може бути професійна відповідальність для осіб окремих професій, які своїми діями чи неналежним виконанням своїх обов'язків можуть спричинити збитки своїм клієнтам.

Об'єкт страхування ризиків — недоотриманий прибуток чи збитки при здійсненні певних господарських і фінансових операцій, які є ризикованими. Це

ризиками, пов'язані з кредитними і заставними операціями, з біржовими угодами, депозитними вкладками юридичних і фізичних осіб, втратами від коливання валютних курсів тощо. Ця галузь страхування особливо важлива в умовах ринкової економіки, пов'язаної з безліччю підприємницьких ризиків.

Отже, враховуючи все вищезазначене, страховий ринок являє собою складну, багатофакторну, динамічну, відповідним чином структуровану систему. Ця система реально функціонує, отже, відповідно взаємодіють усі складові страхового ринку, котрий можна розглядати як єдність внутрішньо організованої системи та зовнішнього стосовно до цієї системи оточення. Внутрішня система страхового ринку взаємодіє із зовнішнім середовищем.

1.3. Державне регулювання страхової діяльності

Страховий ринок як частина фінансової сфери є об'єктом державного регулювання і контролю. Державне регулювання спрямоване на забезпечення формування і розвитку ринку страхових послуг, який ефективно функціонує, створення в Україні необхідних умов для діяльності страховиків різноманітних організаційно-правових форм, недопущення на страховий ринок спекулятивних та фіктивних компаній, що можуть заподіяти шкоду як страховій справі, так і майновим інтересам страхувальників, та дотримання вимог законодавства України про страхування.

Основні чинники, що зумовлюють необхідність державного регулювання страхової діяльності пов'язані з:

- 1) захистом страхувальника;
- 2) економічною політикою, що проводиться державою.

Головною метою державного регулювання страхової діяльності є забезпечення формування страховиками достатнього обсягу коштів, за рахунок яких вони зможуть виконати свої зобов'язання перед страхувальниками за будь-яких обставин, тобто забезпечення платоспроможності кожного конкретного страховика.

Цілісний механізм державного регулювання страхової діяльності включає прямі та непрямі методи впливу держави та її втручання у здійснення страхової діяльності та розвиток страхового ринку.

До ринкових, тобто непрямих методів державного регулювання відносяться проведення державою спеціальної податкової (фіскальної) політики, а також тарифної, цінової, кредитної, грошової та інвестиційної політики.

Пряме державне втручання в механізм функціонування страхового бізнесу здійснюється за допомогою:

- 1) законодавчої бази;
- 2) нагляду за страховою діяльністю.

Надання страхових послуг передбачає індивідуальні конкретні страхові відносини між страховиком і страхувальником, реалізація яких потребує наявності системи правового регулювання страхової діяльності.

Система законодавства щодо регулювання страхової діяльності складається з:

- загального законодавства;
- спеціалізованого страхового законодавства;
- підзаконних актів.

Основою системи законодавчого регулювання страхового ринку є Конституція України та Закон України "Про страхування". Закон визначає обов'язки та права суб'єктів страхового ринку, договірні відносини між сторонами, порядок та умови здійснення страхових виплат, страхового відшкодування, форми страхування, перелік добровільних та обов'язкових видів страхування, систему державного регулювання, повноваження органів державного регулювання, умови ліцензування страхової діяльності, вимоги до правил страхування, умови забезпечення платоспроможності страховика, вимоги до його статутного капіталу, формування страхових резервів, правила і напрями розміщення коштів страхових резервів тощо.

Порядок реєстрації, ліцензування та контролю за діяльністю страховиків визначений у Законі України "Про страхування" та в іншій нормативно-законодавчій базі зі страхування [4, с.78].

Від організації державного страхового нагляду, його функціонування залежить напрям розвитку страхової діяльності, її спрямованість на вирішення економічних проблем у державі адже страхові компанії, збираючи та накопичуючи значні грошові кошти, живлять своїми вкладеннями банківську систему, надають страховий захист великій кількості фізичних та юридичних осіб, мають можливість широкого та довготривалого використання страхових коштів, тим самим вирішуючи інвестиційні потреби суб'єктів господарювання.

Щоб страховий ринок функціонував стабільно, а страховики були спроможні виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками, а також, щоб була належна керованість та гарантованість страхового підприємництва, недостатньо вдосконалювати лише законодавство, що регулює страховий ринок. Необхідно розробляти та впроваджувати систему кодексів: торговельний, цивільний, господарський, податковий; належить послідовно вдосконалювати фінансове і банківське законодавство.

Одним з важливих питань, які на сьогодні хвилюють страхові компанії держави, є проникнення зарубіжних страхових компаній на вітчизняний страховий ринок, і пов'язана з цим можливість перекачування страхових платежів за кордон, оскільки існуючим законодавством від цього не має захисту. Тому нашим страховим компаніям необхідно перш за все збільшити розмір статутного капіталу, що дасть можливість брати на себе більшу відповідальність і удержувати крупні ризики без передачі на перестраховання та в певній мірі поставити економічний бар'єр для переведення страхових платежів за кордон.

Розділ 2. Аналіз сучасного стану страхового ринку України

Страховання є вагомим фактором стимулювання економіки, оскільки створює для всіх учасників рівні права, можливості одержати вигоду, бажання ризикувати, надає впевненості у розвитку підприємницької діяльності, створює нові стимули зростання продуктивності праці та забезпечення економічного розвитку. Страховання необхідне для новостворених підприємств, які ще не набули достатнього виробничого потенціалу і не нагромадили власних ресурсів.

Необхідно визначити місце страхового ринку України серед банківського та небанківського секторів, яке допоможе оцінити роль страхового сектору в економіці країни (рис. 1).

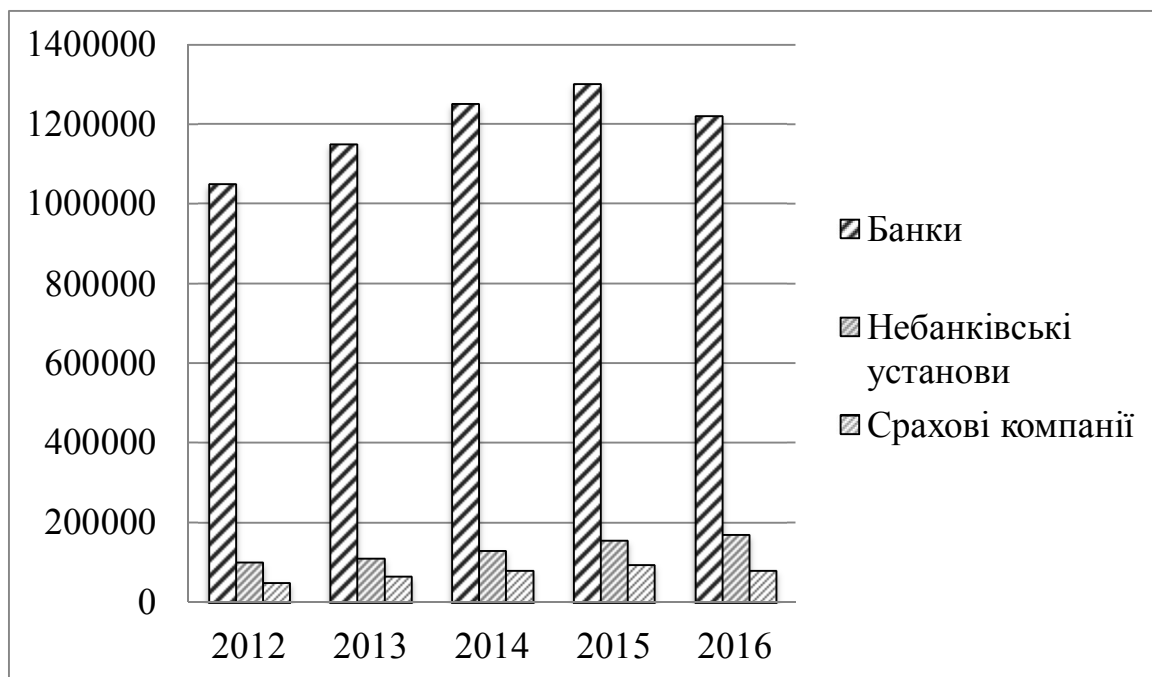


Рис. 1. Динаміка активів банків, небанківських установ та страхових компаній в Україні з 2012 по 2016 рік, млн. грн. [6]

Аналізуючи дані рис. 1, можна зробити висновок, що частка активів страхових компаній у сукупних активах небанківського сектору становила майже 60% у 2012 році. Упродовж 2012-2016 років цей показник постійно зростає. Активи страхових компаній у порівнянні з активами інших учасників фінансового ринку є найбільшими. Таким чином, страховий ринок посідає значне місце серед небанківських фінансових установ України та є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових інститутів.

Для більш детального аналізу страхового ринку необхідно визначити динаміку кількості страхових компаній та рівень їх концентрації (табл.1). Це допоможе оцінити загальний потенціал зазначених фінансових установ стосовно обсягів надання страхових послуг.

Кількість страхових компаній та їх концентрація в Україні [5] **Таблиця 1**

Кількість страхових компаній	2012	2013	2014	2015	2016
Загальна кількість	414	407	382	361	323
в т.ч. СК «non-Life»	352	345	325	312	280
в т.ч. СК «Life»	62	62	57	49	43
Топ 100 СК «non-Life», %	84,3	92,1	93,4	96,1	97,0
Топ 200 СК «non-Life», %	91,0	99,2	99,5	99,9	99,9
Топ 10 СК «Life», %	90,4	90,9	91,2	87,9	88,3
Топ 20 СК «Life», %	97,9	98,3	98,7	99,0	99,4

Загальна кількість страхових компаній станом на 2016 р. становила 323, у тому числі «life» – 43 компанії, «non-life» – 280 компаній. Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, а саме: відбулося зменшення на 119 страхових компаній з кінця 2012 року до 2016 року. Також спостерігається низький рівень розвитку страхування життя. Необхідно відзначити, що характерною рисою розвитку страхового ринку України є те, що він на 85,1 % складається зі страхових компаній «non-Life» (страхових компаній, які займаються ризиковими видами). Причиною низького рівня розвитку страхування життя є те, що населення України не має вільних коштів та довіри до страхової системи в цілому.

Показник кількості страхових компаній доречно розглядати разом з показником концентрації страхового ринку. Так, станом на 2016 рік лише 200

страховиків «non-Life» із 280 (72%) акумулюють 99,9% всіх зібраних страхових премій. Тобто можемо говорити про наявність на страховому ринку «псевдостраховання», оскільки 0,01% страхових премій збирають 80 із 280 страховиків. Подібна тенденція спостерігається і на ринку страхування життя. Так, протягом досліджуваного періоду 20 СК (46,5% загальної кількості СК «Life») акумулювали 99,4% страхових премій. Все це підтверджує низький рівень соціальної захищеності населення України, адже надходження премій зі страхування життя та кількість страховиків по цьому виду є надто малою аби забезпечити сталий розвиток.

У таблиці 2 представленні показники розвитку страхових компаній України з 2011 по 2016 рік.

Показники діяльності страхових компаній України [7]

Таблиця 2

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валові страхові премії	22 693,5	21 508,2	28 661,9	26 767,3	29 736,0	24 844,2
Валові страхові виплати	4 864,0	5 151,0	4 651,8	5 065,4	8 100,5	6 271,3
Чисті страхові премії	17 970,0	20 277,5	21 551,4	18 592,8	22 354,9	19 588,4
Чисті страхові виплати	4 699,2	4 970,0	4 566,6	4 893,0	7 602,8	6 046,3
Обсяг сформованих страхових резервів	11 179,3	12 577,6	14 435,7	15 828,0	18 376,3	19 477,1
Сплачено на перестраховання	5 906,2	2 552,8	8 744,8	9 704,2	9 911,3	8 460,6
Загальні активи страховиків	48 122,7	56 224,7	66 387,5	70 261,2	60 729,1	34 302,2
Обсяг сплачених статутних капіталів	14 091,8	14 579,0	15 232,5	15 120,9	14 474,8	12 627,9

Обсяги валових та чистих страхових премій протягом 2011-2016 років поступово збільшувалися. Це пояснювалося підвищенням ефективності діяльності страховиків та конкуренції на страховому ринку.

Валові та чисті страхові виплати протягом 2011-2016 років також зростали за рахунок збільшення відшкодування з автостраховання та окремих видів майнового страхування.

Обсяги коштів сплачених премій у перестраховання збільшилися на 43% (на 2554,4 млн. грн.) у вересні 2016 року порівняно із аналогічним періодом 2011 року.

Негативною тенденцією досліджуваного періоду стало значне зниження обсягів активів страховиків, що пов'язано з поступовим зменшенням кількості страхових компаній. Станом на 01.09.2016 року у порівнянні з аналогічним періодом 2011 року загальні активи страховиків зменшилися на 13 820 млн. грн. (5,6%). Також у 2016 році порівняно із 2011 роком відбулося зменшення обсягів сплачених статутних капіталів на 1 463,9 млн. грн. (10,4%) [7, 6].

Наступним кроком в аналізі ринку страхування України буде визначення рівня валових та чистих страхових виплат страхових компаній (рис. 2).

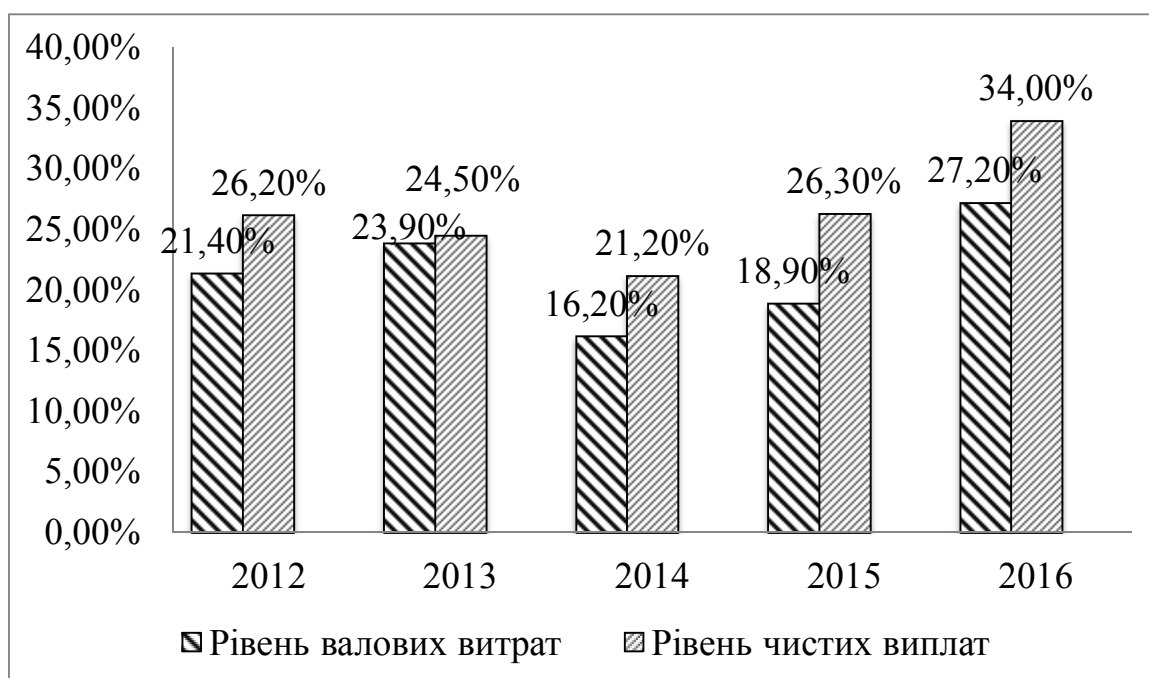


Рис. 2. Динаміка рівнів валових та чистих виплат страхових компаній України з 2012 по 2016 рік, % [7]

Незважаючи на занижене у порівнянні із розвинутими страховими ринками порогове значення рівня валових страхових виплат (30%), більшість вітчизняних страховиків не можуть його досягти. Рівень валових виплат у 2015 році у порівнянні з аналогічним періодом 2011 року збільшився на 5,8% та

становив 27,2%. Рівень чистих страхових виплат станом на 01.01.2016 становив 34,0%, що більше на 7,5 % у порівнянні з 2011 роком. Високий рівень валових та чистих страхових виплат спостерігається з медичного страхування, за видами добровільного особистого страхування, страхування життя, з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів [9, с. 58].

На макроекономічному рівні розвиток страхового ринку, насамперед, характеризується таким показником як рівень проникнення страхування (співвідношення страхових премій до ВВП), динаміка якого відображена на рис. 3.

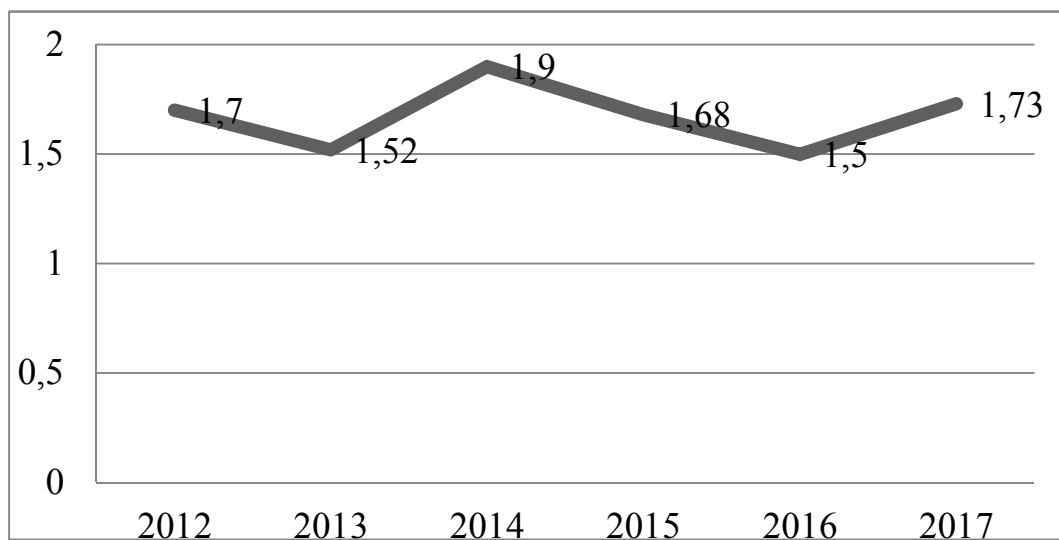


Рис. 3. Рівень проникнення страхування в Україні з 01.01.2012 року по 01.01.2017 року,% [7, 8]

Рівень проникнення страхування допомагає оцінити вплив страхування на соціально-економічний розвиток суспільства в цілому. Аналізуючи дані рис. 3, можна зробити висновок, що з 2011 року до початку 2016 року цей індикатор постійно коливався та знаходився у межах 1,5-2%, а вже у 2016 році збільшився на 0,23%, що пов'язано із незначним підвищенням обсягу ВВП. Для порівняння: у Німеччині даний показник за підсумками 2015 року склав 6,84%, у США - 8,1%, у Великобританії - 11,5%, у Польщі - 4,6%, у Болгарії - 3,1% [11, с. 134].

Тому можна зробити висновок, що в цілому рівень проникнення страхування в Україні знаходиться на недостатньому рівні. Проте, відповідно

до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України планується поступове підвищення даного показника і на кінець 2020 року даний індикатор повинен становити 7% [8]. Також можна спостерігати розбіжності у законодавстві, оскільки згідно з методикою розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 року цей показник має складати 8-12% [3]. Така ситуація є наслідком того, що у країні зберігається низька купівельна спроможність потенційних страхувальників та відсутній платоспроможний попит на страхові послуги. Таким чином, навіть за найсприятливіших економічних умов рівень проникнення страхування знаходитиметься на низькому рівні порівняно із розвинутими країнами світу.

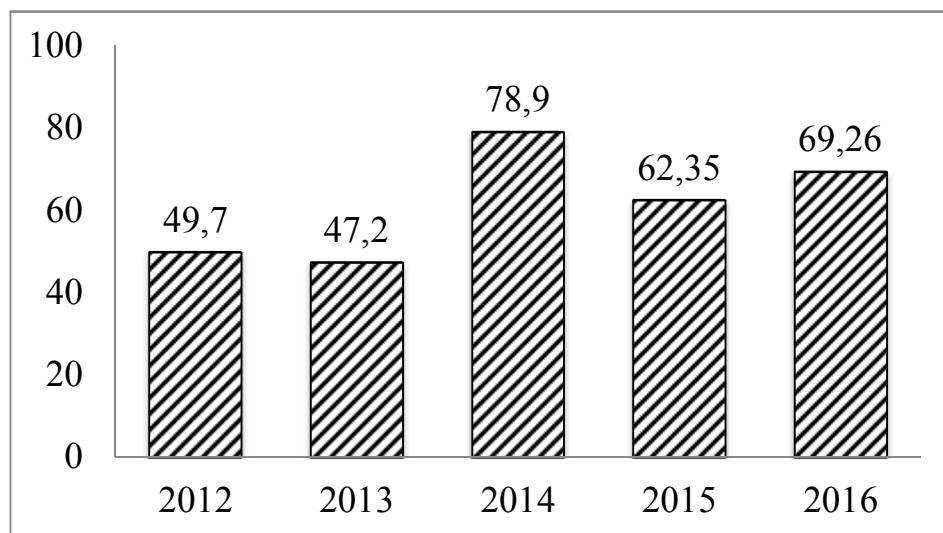


Рис. 4. Щільність страхування в Україні з 2012 по 2016 рік, дол. США [7]

Ще одним аргументом на користь низького рівня соціальної захищеності українців порівняно з провідними країнами є показник щільності страхування - розмір страхової премії на душу населення (рис. 4). В Україні зазначений показник знаходиться на низькому рівні. Так, наприклад, в Україні найбільше значення суми страхових премій на душу населення становило 78,9 дол. США у 2013 році, а найменше — 47,2 дол. США у 2012 році. Аналізуючи зарубіжний досвід, можна навести такі суми страхових премій на душу населення у 2015 році: в Японії — 5-6 тис. дол. США, у Німеччині - 3400 дол. США, у Польщі - 460 дол. США. Причинами такої ситуації в Україні можна вважати низький рівень довіри населення до страхових компаній, недостатня обізнаність українців у сфері страхування, низька платоспроможність. Отже, для України

характерним є низький рівень поширюваності страхових послуг, який має тенденцію до постійного зменшення.

Проаналізувавши стан страхового ринку України та порівнявши отримані дані із показниками провідних країн світу, можна виділити ряд проблем:

- ✓ наявність розбіжностей у вітчизняній законодавчій базі з приводу нормативів макроекономічних показників розвитку страхового ринку;
- ✓ високий рівень інфляції, що створює диспропорції у вартості страхових премій і кінцевих виплат та дестабілізує ринок страхування життя;
- ✓ низька конкуренція за якісною складовою страхових послуг;
- ✓ низький рівень страхової культури та зацікавленості населення у страхуванні внаслідок недостатньої платоспроможності населення;
- ✓ недостатній розвиток довгострокового страхування життя, пенсійних ануїтетів та інших видів нагромаджувального страхування;
- ✓ низький рівень капіталізації, платоспроможності та ліквідності страховиків.

Незважаючи на постійні ринкові перетворення в останні роки, Україні не вдалося сформувати ефективний, стійкий ринок страхових послуг. Для подальшого розвитку страхування необхідно уточнити його роль у проведенні заходів соціально-економічної політики держави.

До 2010 року в Україні на державному рівні були прийняті концепції розвитку страхового ринку у 1998, 2001 та 2005 роках. Остання концепція розвитку страхового ринку була прийнята до 2010 року, після якої не було ухвалено єдиної державної концепції, що дестабілювало розвиток ринку страхових послуг. У таб. 3 представлені концепції розвитку страхового ринку, які у більшості випадків розроблені українськими саморегулювальними організаціями.

Назва	Орган, який розробив	Характеристика
Концепція розвитку страхового ринку до 2010 року	Кабінет Міністрів України (23 серпня 2005 року)	Визначення основних напрямків розвитку ринку страхування, вирішення ряду важливих питань щодо інтеграційних процесів, захисту інтересів населення, зміцнення довіри страхувальників, залучення довгострокових фінансових ресурсів, розвиток ринків фінансових послуг.
Стратегія розвитку страхового ринку України в 2012-2021 роках	Українська а федерація ubezpieczeń	Метою є відродження первинної ролі страхування як суспільно-корисної функції захисту майнових інтересів громадян, суб'єктів економічної діяльності та держави на основі встановлення методологічної єдності страхової звітності, підвищення вимог до аудиторів страховиків, розбудови ефективного державного нагляду за страховим ринком, впровадження реального захисту прав споживачів, удосконалення системи управління страховими ризиками.
Стратегія розвитку страхового ринку на 2016 рік	Рейтингове агентство «Кредит-Рейтинг»	Для розвитку української страхової галузі необхідно підвищити рівень професіалізму топ-менеджменту, визначити оптимальні стратегії та плани, страховим компаніям необхідно перерозподілити свої інвестиційні потоки на користь активів із низьким рівнем ризику, що підвищить фінансову стійкість.
Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року	Правління НБУ	Метою є зменшення кількості страхових компаній при одночасному збільшенні рівня проникнення страхування до 7%. Також основними завданнями є запровадження накопичувального страхування, збільшення обсягу довгострокових інвестицій в економіку України за рахунок довгострокових резервів страховиків зі страхування життя, створення передумов для розвитку агрострахування та добровільного медичного страхування.

Підсумовуючи вищезазначене можна зробити висновок, що створення єдиної державної стратегії розвитку страхового ринку України, яка відповідатиме реальному стану національної економіки, позитивно вплине на розвиток вказаного фінансового сектору держави. Основною рушійною силою в розробці та впровадженні стратегії повинні стати Нацкомфінпослуг, Ліга страхових організацій України та страхові компанії. Від рівня взаємодії цих суб'єктів буде залежати ефективність функціонування страхового ринку.

Розділ 3. Шляхи та перспективи розвитку страхового ринку України

3.1. Досвід функціонування страхових ринків зарубіжних країн

Страхові ринки розвинених країн уже минули період екстенсивного зростання, і їх розвиток за рахунок перевищення попиту на страхові послуги над їх пропозицією в цілому неможливий. На відміну від ринків розвинутих країн, страхові ринки країн з перехідною економікою, до яких належить і Україна, знаходяться ще в стадії формування. В цих країнах виконуються неповною мірою функції страхування, що зумовлено як рівнем платоспроможного попиту на страхові послуги, так і обмеженням прав власності, наявністю недобросовісних власників, недостатньо розвинутою системою державного регулювання національних страхових ринків таких країн, відсутністю дієвих економічних стимулів розвитку страхової діяльності [15,с.74].

Страхові компанії США – це багатофункціональні фінансово-кредитні установи, холдинги, які через дочірні компанії крім страхування, займаються наданням кредитів, здійснюють чекове обслуговування клієнтів, здійснюють операції з нерухомістю, цінними паперами, управляють майном та капіталом за дорученням своїх клієнтів. Це сприяє зміцненню фінансової стійкості страховиків в разі несприятливих ситуацій з окремими видами страхування. На страховому ринку США працює понад 8 тис. компаній, які займаються майновим страхуванням, і близько 2 тис. компаній зі страхування життя. За організаційно-правовою формою це акціонерні товариства та товариства взаємного страхування. Найбільшим попитом серед американців (3/4 усіх доходів страхування життя) користуються такі види страхування життя, як страхування на випадок смерті і страхування-внесок. Страхування-внесок передбачає виплату страхової суми після досягнення страховою особою обумовленого договором віку. Аналогом вітчизняного виду страхування є страхування на дожиття, що проводиться разом зі страхуванням на випадок смерті.

В США відсутній федеральний закон про страхування. Тут немає єдиного федерального органу, який би здійснював нагляд за страховою діяльністю [17, с.22]. Специфічною особливістю американського страхового ринку є відсутність єдиної для держави системи страхування. Кожний штат має власне страхове законодавство. При цьому, страхові організації мають широкі повноваження в розробці власної страхової політики, визначенні розмірів платежів, практики їх відрахування і відшкодування збитків [16, с.38].

У Швейцарії клієнтами страхових компаній є практично всі фінансово-кредитні установи, промислові, торговельні, транспортні та сільськогосподарські підприємства. Однією з умов успішної діяльності страхових компаній є їх активна інвестиційна діяльність на ринку капіталів [17, с.24].

На страховому ринку Великобританії спеціальний орган страхового нагляду в складі Департаменту торгівлі та промисловості має досить широкі повноваження щодо організаційної і контролю та втручання в діяльність страхових компаній. При встановленні фактів порушення правил страхування до страхової компанії застосовуються карні санкції аж до закриття [16, с.38].

В Японії страхування здійснюється приватними страховими компаніями, державними організаціями і кооперативами. При цьому, приватні компанії і державні організації зайняті пошуком прибуткових сфер для вкладання коштів, в які накопичені від страхових внесків, діючи на національному і міжнародному рівнях, їхня мета - зростання власних доходів, тому вони страхують тільки надійних партнерів. Кооперативні ж організації взаємного страхування зорієнтовані не на збільшення власного прибутку, а на задоволення потреб членів кооперативу. Ці організації приймають всіх фермерів без виключення, гарантуючи кожному компенсацію в обумовлених контрактом випадках. Кооперативне страхування контролюється всіма членами кооперативу і тому розвивається раціонально. Малі внески роблять кооперативні страхові організації більш привабливими для страхувальників, що посилює їх конкурентні позиції на національному ринку страхування [16, С.39].

Отже, на сьогоднішній день найбільш розвинуті ринки страхових послуг у США і Великобританії. Цьому сприяли такі фактори, як досконала законодавча база та багаторічний досвід, наявність міцних фінансово незалежних та конкурентоспроможних страхових компаній, їх високий професійний рівень. Це забезпечує їх успішне функціонування як на внутрішньому, так і на світовому страховому ринку. Такий напрям діяльності страхових компаній, як залучення іноземного капіталу набуває особливого значення в розвитку національних страхових ринків, тому необхідно приділяти значної уваги регулюванню доступу на страхові ринки України. Доступ іноземних страховиків на національні ринки сприяє припливу іноземного капіталу в інші галузі, оскільки іноземні компанії вже давно займаються страхуванням різноманітних ризиків. Тому прихід іноземних страховиків є необхідним сигналом для інших інвесторів, що свідчить про сприятливий економічний клімат у країні. В цілому залучення іноземного капіталу стимулює конкуренцію, що в свою чергу призводить до зниження тарифів на страхові послуги, забезпечує доступність страхових послуг і сприяє прихильності фізичних і юридичних осіб до страхування.

3.2. Напрями підвищення ефективності страхової діяльності в ринковому середовищі.

Одним з найважливіших напрямів розвитку і ефективного функціонування страхового ринку є забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності страховиків..

Ефективність діяльності страхової компанії визначається багатьма показниками, але насамперед фінансовою стійкістю та рентабельністю здійснення страхових операцій. Виходячи з досвіду роботи страхових компаній можна зробити висновок, що показник рівня рентабельності страхових операцій не повинен бути високим. Це обумовлюється, перш за все, тим, що в цьому випадку ціна на страхові послуги завищується, а попит на неї з боку страхувальників зменшується [18]. Якщо показники рентабельності будуть низькими, то це може призвести до зниження можливості самоокупності витрат

на страхування у страховиків. Ситуацію можна урегулювати або зміною обсягів відповідальності за окремими видами страхування, або приведенням тарифів у відповідність до фактичного рівня збитковості страхової суми. У реалізації зміцнення фінансової стійкості страхових операцій найбільш важливими та пріоритетними напрямками є використання можливостей регулювання ринку за допомогою правильно складеного страхового договору і умов його виконання, а також оптимізація страхового портфеля [19].

Перестраховування також відіграє важливу роль у процесі розподілу ризиків та забезпечує для страховиків різні ступені фінансової стабільності. Програма перестраховування компанії повинна належним чином відповідати політиці страхової компанії щодо лімітів та ризикам андеррайтингу, а також ризикам катастроф, бізнес-ризикам, фінансовим можливостям та кредитоспроможності відповідних перестраховиків. Крім того, програма перестраховування повинна передбачати передачу ризику вчасно та включати перестраховиків з гарною кредитоспроможністю, оскільки у випадку нездатності перестраховика відповідати за свою частку збитків переастровані особи повинні будуть повністю покрити потенційно високий збиток. Крім розподілу ризиків, перестраховування може використовуватися для забезпечення позикових коштів для надлишку компанії, що надає можливість компанії збільшити обсяг діяльності порівняно з можливим обсягом.

Основа фінансової стабільності страхової компанії забезпечує правильно визначена вартість страхових послуг, яка залежить від ефективної тарифної політики. Основне завдання при побудові тарифної ставки – визначення вірогідної суми збитку, що припадає на одиницю страхової суми. Тариф дає можливість досягти необхідного балансу між доходами і витратами страхової організації. Саме таке балансування і є фінансовою стійкістю. У структурі тарифної ставки відображено всі необхідні фонди і резерви, призначені для здійснення страхових операцій. Тобто, саме страховий тариф є моделлю страхового фонду, що гарантує беззбиткове проведення страхування.

Досвід роботи зарубіжних страхових компаній підтверджує, що реальну можливість зменшення ціни на страхові послуги дає участь страховика в інвестиційній діяльності. Орланюк-Маліцька при розгляді платоспроможності страхової організації зазначає, що в страховій справі інвестиційний прибуток відіграє специфічну роль: він дає можливість страховику мати збиток за власне страховими операціями, що дає йому змогу забезпечувати свої позиції на ринку в умовах конкуренції [20].

Значну роль у підвищенні потенціалу та удосконаленні діяльності страхової компанії відіграє страховий маркетинг. Перебудова роботи страхової організації відповідно до маркетингових принципів забезпечує можливість інтеграції та координації усієї діяльності страхової компанії в розрахунку на отримання прибутку саме завдяки створенню й забезпеченню споживчого задоволення.

Виходячи з досвіду роботи в галузі страхування Європейської Організації Економічного Співробітництва і Розвитку в практиці вітчизняного страхування можна відзначити ряд найбільш важливих правил формування і регулювання страхових ринків і, зокрема:

- для забезпечення захисту споживача, захисту економіки в цілому, повинні бути встановлені відповідні в розумних межах регулюючі положення;
- страховики повинні допускатися на ринок, згідно з суворими ліцензійними критеріями;
- страхування є виключним видом діяльності страхового товариства;
- держава не повинна перешкоджати виходу на національний ринок іноземних страховиків;
- держава повинна мати спеціальні законоположення щодо податкових пільг, звільнень, відрахувань в страховій області, зокрема, в пенсійному страхуванні, близькому до страхування життя;
- страхові компанії, здійснюючи страхову діяльність, повинні мати достатній запас платоспроможності і працювати на адекватних тарифах;

- страхові посередники, які працюють на ринку, повинні бути зареєстровані за відповідними вимогами (за рівнем кваліфікації, рівнем капіталу і т.п.);
- обов'язкове страхування повинно здійснюватися в галузях, і в першу чергу в соціальній сфері, де страхові ризики мають масовий характер, а страхові фонди формуються достатньо великою кількістю страхувальників;
- на ринку страхування і перестрахування повинно бути чесне конкурентне середовище;
- держава повинна всебічно розширяти міжнародне співробітництво в області обміну інформацією про діяльність страхових компаній [21].

Підсумовуючи все вищевикладене можна зробити висновок, що в Україні продовжується поступовий процес становлення страхового ринку. У цих умовах підвищуються вимоги до фінансової надійності страхової компанії.

ВИСНОВКИ

Страховий ринок в Україні являє собою складне явище, яке охоплює багато ланок. За останні роки ринок страхових послуг досяг певного рівня розвитку, але не став реальним чинником стабільності і за своїми функціональними характеристиками не відповідає завданням розвитку української економіки та тенденціям світових страхових ринків. Це свідчить про значне відставання у процесі формування світової фінансової системи. Страхування поки що не стало невід'ємною частиною ринку, що розвивається. Більшу частину витрат по ліквідації наслідків природних та техногенних катастроф відшкодовується за рахунок державного бюджету. Можливості страхових компаній розміщувати значні страхові ризики, а саме екологічні, атомні, індустріальні і транспортні залишаються низькими. Страхові компанії не мають достатнього досвіду в проведенні цих видів страхування.

Сучасний етап функціонування національного страхового ринку потребує удосконалення системи правового забезпечення й державного регулювання страхової діяльності (удосконалення законодавчої та нормативної бази, прийняття низки законів та нормативно-правових актів, що регламентували б права та обов'язки ринкових суб'єктів та врегулювали механізми здійснення страхування), удосконалення порядку оподаткування страхової діяльності, впорядкування сукупності видів страхування та вирішення інших завдань. Формування розвинутого ринку страхових послуг в Україні забезпечить сприятливі умови для ринкової трансформації та стабільний розвиток національної економіки, розвиток світової економіки та міжнародних відносин.

Основною метою розвитку страхового ринку є підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, зменшення витрат держави на попередження і ліквідацію наслідків стихійних лих, катастроф, техногенних аварій, формування ефективних ринкових механізмів залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку за рахунок забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг з

урахуванням міжнародного досвіду, застосуванням сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.

Під час фінансової кризи в Україні, ще більш загострилась конкуренція, знизилась можливість щодо якісного відбору привабливих ризиків до власного страхового портфелю. Все це сприяло до створення незбалансованого портфелю страховика, виникненню можливих небезпек: від зниження платоспроможності, порушення фінансової стабільності, стійкості страховика до його банкрутства.

Практика страхування свідчить, що страховий ринок має значні перспективи свого саморозвитку, такі як: ініціатива, підприємливість, стимули до найбільш повного задоволення потреб страхувальників. А державне регулювання якісно доповнює ринковий механізм страхування.

Аналіз основних показників і процесів, що відбуваються на страховому ринку України виявили проблем, які потребують вирішення, а саме: скорочення попиту та зменшення кількості нових договорів страхування; суттєве зниження платоспроможності страховиків і, як наслідок, неможливість подальшого виконання своїх зобов'язань перед страхувальниками; недостатність ліквідних активів, неможливість повернення страхових резервів з депозитних рахунків банків; підвищення збитковості страхування внаслідок стрімкого зростання виплат страхових сум/відшкодувань; значна тінізація страхового ринку, використання страхування з метою маніпулювання грошовими потоками, використання різноманітних тіньових схем.

Ефективний ринок вітчизняного страхового ринку можливий лише за умови вдосконалення нормативно-правового та законодавчого забезпечення процесів страхування та перестрахування, підвищення ролі Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України та професійних об'єднань, які відіграють значну роль в механізмі державного регулювання страхової діяльності і повинні не тільки розробити, а й ефективно впровадити антикризові заходи на страховому ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чвортко Л.А. Страховий ринок України: реалії та перспективи розвитку // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. - 2011. - №1. - С. 55-58.
2. Ткаченко Н.В. Фінансова стійкість страхових компаній в умовах глобалізації // Фінанси України. - 2011. - С. 82-91.
3. Порозман О. І. Стан страхового ринку України в умовах кризи // Формування ринкових відносин в Україні. - 2011. - №6. С. 140-142.
4. Про страхування: Закон України від 1996 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). - 1996. - N 18. - С.78
5. Криклій А. С. Ринок страхування життя в Україні : тенденції та європейський досвід // Економіка та держава.-2008.-№5.-с. 13.
6. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2016 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.— Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/FK_2015.pdf.
7. Підсумки діяльності страхових компаній за 2016 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. — Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/zvitni_dani/sk_%202015.pdf.
8. Постанова Правління НБУ від 18.06.2016 року №391, що затвердила Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.
9. Журавка О. С., Бочкарева Т. О Фінансова безпека сучасного страхового ринку України [Текст] / О. С. Журавка // Економіка. Фінанси. Право. — 2016.— №6/1.— С. 57-65.
10. Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29.10.2014 № 1277, що затвердив Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=cf1a6236-2e54-49b5-9d46-894a4bcdf481>.

11. Statistical Yearbook of German Insurance 2016 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.en.gdv.de/wp!content/uploads/2015/11/Statistical_Yearbook_2015.pdf.
12. Аналитический обзор за 2016. Страховой рынок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua>.
13. Проект від 23.08.2013 року, який розроблений Українською федерацією убезпечення «Стратегія розвитку страхового ринку України в 2011-2021» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257.
14. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2006 № 369-р про схвалення Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/369-2005-%D1%80>.
15. Євченко Ю.В. Страхування в країнах з ринковою економікою (використання світового досвіду в умовах України) // Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Київ – 2008р. — [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/07/04/20/3051>
16. Мних М. Досвід функціонування страхових ринків зарубіжних країн // 2003.-№5. – С.38-39.
17. Фурман В.М. Особливості формування страхових ринків країн з перехідною економікою // Економіст. – 2009.-№8. – С.74-76.
18. Бабенко, В. Канали розподілу страхових послуг у промислово розвинутих країнах [Текст] / В. Бабенко // Економіка України. – 2007. - №7. – С.82–87.
19. Бланд, Д. Страхування: принципи і практика [Текст] / Д.Бланд. – М.: Фінанси та статистика, 2008. – 416с.
20. Орланюк–Маліцька, Л.А. Платоспроможність страхової організації [Текст] /Л.А. Орланюк-Маліцька. – М.: Центр «АНКИ», 1995. – 151 с.

21. Соболь Р.Г., Сергеева Л.М. Удосконалення державного регулювання ринку страхування в Україні // Теорія та практика державного управління. – 2009. – № 3